

Odysseus portrættet fra Sperlonga

Af CAMILLA BJERRE JOHANSEN

Indledning

I 1957 blev der bygget en ny vej fra Rom til Napoli. Dette byggeri førte til et af tidens mest opsigtsvækkende fund i Italien; fundet af skulpturgrupperne fra grotten ved Sperlonga, også kaldet Tiberius' grotte (Säflund 1972: 9). Sperlonga grotten ligger ved Latiums kyst syd for Rom. (Pollitt 1986: 122). Udover, at grotten er nævnt af antikke kilder, Suetonog Tacitus, er det de arkæologiske fund af de fire primære statuegrupper, der er grund til megen interesse. De fire grupper består af: Odysseus med ledsagere, der blænder den sovende Polyphem, Skylla-gruppen, Odysseus og Diomedes med Palladion og den såkaldte Pasquino-gruppe. Statuegrupperne er meget fragmenterede, men blandt andet et portræt af Odysseus er bevaret og menes at tilhøre Polyphem-gruppen (Grummond & Ridgway 2000: 78-9). Der vil her blive givet en gennemgang og analyse af portrættet af Odysseus fra Sperlonga. Desuden vil der blive lavet en perspektivering til Laokoön-gruppen i Vatikanmuseet. Til sidst vil Polyphem-gruppen, og dermed Odysseus portrættet, fra Sperlonga grotten blive indplaceret i den stilistiske udvikling. Dette vil blive gjort ved hjælp af en diskussion af de forskellige teorier, der er om Sperlonga skulpturernes datering. Det skal siges, at størstedelen af forskningen indenfor skulpturerne fra Sperlonga, er på de hele grupper, ikke Odysseus portrættet i sig selv. Derfor bliver Polyphem-gruppen ofte omtalt og ikke kun Odysseus portrættet. Yderligere er det nødvendigt at inddrage Skylla-gruppen, da den ofte bliver brugt til at give en datering af især Polyphem-gruppen, men også de andre skulpturer fra grotten.

Forskningshistorie

Gösta Säflund er grundig i sin gennemgang af Polyphem- og Skylla-gruppen i, *"The Polyphmus and Scul-lagroups at Sperlonga"*. Der er dedikeret et kapitel til udgravningen af grotten, hvor Säflund blandt andet nævner, at det var ingeniøren Erno Bellante, der fandt grottens samling og ikke arkæologer. Efter arkæologer fra Rom havde overtaget arbejdet på stedet, opstod der dog en konflikt, da man ville flytte skulpturerne til Rom. Dette var en meget upopulær beslutning blandt de lokale, der førte til en barrikade af grotten og til sidst indvielsen af Nationalmuseet i Sperlonga i 1963 (Säflund 1972: 10-1). Säflund perspektiverer til andre skulpturer og relieffer, der menes at være i samme stil, ikonografi eller af samme billedhuggere. Jeg vil bruge Säflunds beskrivelse af Odysseus portrættet og de andre skulpturer i min egen beskrivelse. Ydermere vil Säflund blive brugt til at give et overblik over grotten og dens skulpturer, der i tilfældet med Po-

Odysseus portrættet fra Sperlonga

Af CAMILLA BJERRE JOHANSEN

lyphem-gruppen, minder om andre værker i både stil og ikonografi. Især Catania relieffet er vigtigt i Säfunds begrundelse for figurernes arrangement i Polyphem-gruppen, da de begge viser samme øjeblik i samme myte.

Säflund skriver få år efter fundet af skulpturgrupperne, hvorimod *"From Pergamon to Sperlonga"* af Nancy T. de Grummond og Brunilde S. Ridgway består af artikler fra Langford konferencen i 1997. Bogen er resultatet af denne conference, der i 1997 handlede om Pergamon Alteret og grotten ved Sperlonga. Indholdet er de nye idéer og teorier, der opstod om skulpturernes datering, arkæologisk kontekst, stil, funktion og ikonografi. Denne bog vil blive brugt til at fremhæve nogle af de forskellige teorier, der er om Sperlonga skulpturernes stil og datering. På grund af den megen debat omkring, hvorvidt skulpturerne fra Sperlonga er originaler, kopier eller en blanding af begge.

Sperlonga grotten (fig. 1)

De fire statuegrupper fra grotten ved Sperlonga skildrer helten Odysseus. Gruppernes formål var at vise Odysseus i forskellige situationer, der på den måde ville afsløre hans karakters forskellige sider (Stewart 1977:78). Statuegruppernes placering i grotten var nøje planlagt i forhold til, hvor hver fortælling tog sted i myterne. Polyphem-gruppen var placeret bagerst i grotten, hvor der var mørkt, i centrum af grotten stod Skylla-gruppen i en pool af vand (Carey 2002: 48). Ved grottens åbning til venstre, stod en statue af Odysseus slæbende på den døde Achilleus, kaldet Pasquino-gruppen, og til højre i grotten en statue af Odysseus der planlægger at tage *Pal-ladion* fra Diomedes (Stewart 1977: 76).

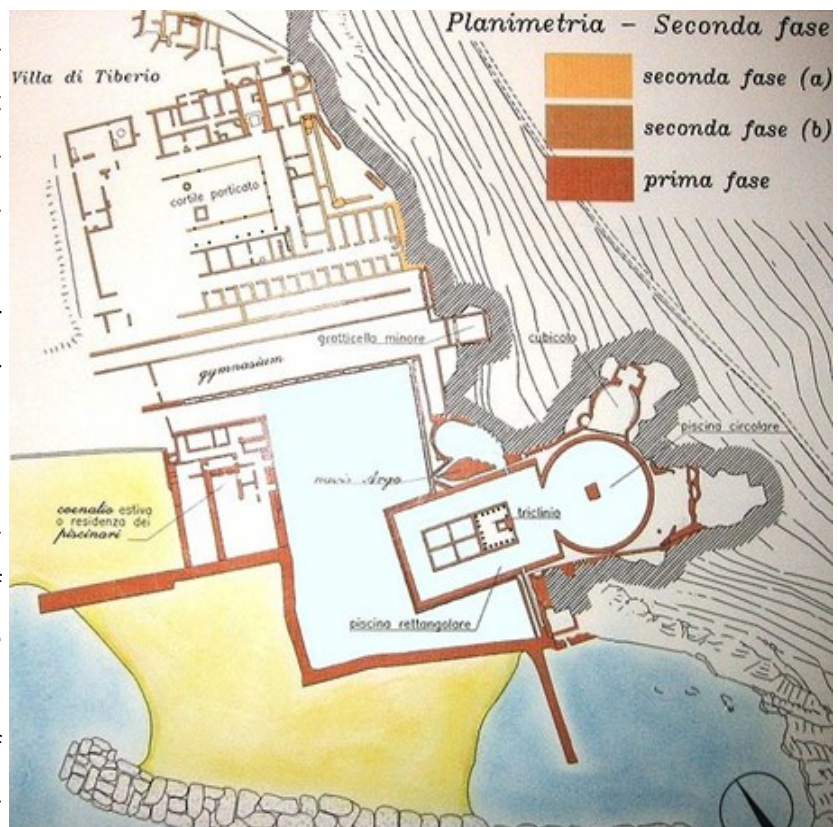

Fig. 1: Plan over Sperlonga grotten

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Villa_Di_Tiberio_plan.jpg

Odysseus portrættet fra Sperlonga

Af CAMILLA BJERRE JOHANSEN

Det at udstille skulpturer med Odysseus som tema, er ikke enestående for grupperne fra Sperlonga. Faktisk var det meget populært i de kejserlige villaer i første og tidlig andet århundrede e.Kr., at opstille skulpturer med blandt andet mytiske fortællinger i grotter og *nymphaea* (Carey 2002: 45). Foran grotten ved Sperlonga var der *triclinium* (Stewart 1977: 77) og alt tyder på, at grotten har tilhørt Tiberius, kejser fra 14-37 e.Kr. (Ramage 2009: 145), og hvis dette er tilfældet, er det blandt andet her Tiberius underholdte sine gæster og holdte banketter. Placeringen af Polyphem-gruppen i grotten gjorde det muligt for folk, der deltog i banketterne at forestille sig skulpturerne komme til live i deres mytiske fortælling. Sammensætningen af skulpturerne i grotten, Odysseus temaet og et triclinium fik det hele til at gå op i en højere enhed, både hvad angår stemning og de mytiske fortællinger.

Ud af grottens mange skulpturer var der to monumentale grupper; Polyphem-gruppen, som vil blive beskrevet i forlængelse med Odysseus portrættet samt Skylla-gruppen, som her vil blive beskrevet ganske kort. Skylla-gruppen viser fortællingen om Odysseus' skib og mænd, der angribes af monsteret Skylla (Homer, *Odysseen*, bog 12).¹ Det interessante ved Skylla-gruppen i forhold til Polyphem-gruppen er, at de ofte sammenlignes på grund af samme stil og kvalitet. Derfor kan den græske indskrift på et af Odysseus' skibs-dele også sige noget om hvem, der lavede Polyphem-gruppen. Indskriften på skibet nævner tre billedhuggere, som Plinius den Ældre tilskrev Laokoön-gruppen (Carey 2002: 44). De tre billedhuggere Athanodoros, Hagesandros og Polydoros kom fra Rhodos. Ifølge Stewart er resultatet af stilistiske sammenligninger et tegn på, at det er de samme billedhuggere, der har arbejdet på Sperlonga skulpturerne, som har udført Laokoön-gruppen. Stewart mener, at der ikke kan være mange år imellem de to skulpturgrupper (Stewart 1977: 76-7).

Odysseus portrættet fra Sperlonga

Polyphem-gruppen, som Odysseus portrættet er en del af, viser Odysseus' *calliditas*. Det vil sige hans snedighed i måden, han narrede kyklopen Polyphem (Stewart 1990: 98). Polyphem-gruppen skildrer myten fra Homers *Odysse* (Homer, *Odysseen*, bog 9), om Odysseus og hans ledsagere der blænder den sovende kyklop Polyphem, efter de har drukket ham fuld. Man har endnu ikke fundet nogen kropsdele, der kunne tilhøre Odysseus portrættet. Desuden blev portrættet ikke fundet samme sted i grotten som de andre dele af Polyphem-gruppen. Portrættet blev fundet under udgravningerne i den centrale og nordøstlige sektor af grotten. Derfor har nogen foreslået, at portrættet kunne være en del af en anden gruppe, der sandsynligvis viste Odysseus tilbyde Polyphem en kop med vin. Der er dog ikke blevet fundet dele til sådan en gruppe (Grummond & Ridgway 2000: 79-80).

¹ For en dybdegående gennemgang af Skylla-gruppen, læs Säflund 1972: 44-55.

Odysseus portrættet fra Sperlonga

Af CAMILLA BJERRE JOHANSEN

Det, der er tilbage af Odysseus portrættet, er (fig. 2): hovedet med *pilos*(sømands hat)(Säflund 1972: 25), halsen og højre skulder med en del af kappen, sammen med en smule af venstre skulder. Portrættet af Odysseus er 0,635m høj og står på det arkæologiske museum i Sperlonga (Pollitt 1986: 124, figur 127). Portrættet er af marmor. Marmoret er groft krystallisk og gennemsigtigt med blålige striber. Dette tyder på, at marmoret er fra Rhodos (Säflund 1972: 31). Som det kan ses på billedet, er selve hovedet i meget god stand. Det er kun en del af næsen og en smule af skægget, der er knækket af. Hovedet er drejet mod venstre. Säflund påpeger, at Odysseus' blik er rettetskråt fremad og ikke opad, som mange fotografier af portrættet ellers tyder på. Dette begrundes af Säflund ud fra, at det så svarer til Catania relieffet. Både Polyphem-gruppen og Catania relieffet viser samme hændelse i det prægnante øjeblik, lige før Odysseus og ledsagere blænder Polyphem.

Portrættet af Odysseus viser ham med et stort fyldigt og livligt skæg, opdelt i lokker, der ligger ovenpå hinanden, men i hver sin retning. Det samme gælder Odysseus' hår, som stikker ud som halv-lange livlige hårlokker under hans *pilos*. Der er brugt dybe borer ved skæg og hår, som er formet i bløde S-former, dette gør, at håret minder om bølger. Hans øjne er udspilede og ligger dybt i hovedet. De dybe øjne og rynkerne omkring øjnene og i panden får ham til at se ældre ud. De dybe øjne og rynker giver portrættet kontrast, mellem belysning og skygge. Odysseus' mund er en smule åben, kombinationen af dette og de dybe øjne, får ham til at se patetisk ud. Et typisk hellenistisk træk ved portrættet er, at Odysseus udstråler *potos*.² Odysseus' følelsesladet og udtryksrige ansigt inddrager tilskueren, i det helt modige og afgørende øjeblik lige før, han og ledsagere blænder den sovende Polyphem (Säflund 1972: 31).³

Fig. 2: Odysseus portrættet fra Sperlonga
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Head_Odysseus_MAR_Sperlonga.jpg

² Med *potos* mener jeg, at Odysseus er meget følelsesladet og teatralisk i sit udtryk.

³ For en dybdegående gennemgang af hele Polyphem-gruppen, læs Säflund 1972: 13-35.

Odysseus portrættet fra Sperlonga

Af CAMILLA BJERRE JOHANSEN

Som sagt er Odysseus portrættet en del af en større gruppe, Polyphem-gruppen. Kolos gruppen består af, Odysseus stående på klippen ved siden af den sovende Polyphem, der ligger på ryggen tilbagelænet over en klippe. Odysseus guider en pæl hen mod kyklopens øje, mens to ledsagere bærer pælen i den anden ende. De to ledsagere står på hver deres side af pælen, den ene med ryggen til beskueren. De er tydeligvis påvirket af situationens alvor, hvilket ses ved deres ansigtsudtryk og spændte muskulatur. Der er en sidste figur i denne gruppe, kaldet vinskind bæreren. Han står ved siden af Polyphem, mens han iagttager sine kammerater og er klar til at flygte. Udførelsen af denne mand ligner Odysseus, med hårløkker i S-former og rynker i panden. Rynkerne der får ham til at se bekymret ud. Udførelsen af Polyphem-gruppen og især Odysseus portrættet er særdeles god. Detaljerne, udførelsen af Odysseus' patos og de andre figurers muskulatur, er fuldt ud hellenistisk barok (Smith 1991:110).

Säflund bruger Catania relieffet til at diskutere Polyphem-gruppens komposition. Relieffet blev fundet før Polyphem-gruppen fra Sperlonga, men allerede dengang havde man en idé om, at den forestillede en, på det tidspunkt, tabt hellenistisk fritstående skulpturgruppe af, blændingen af Polyphem (Säflund 1972: 85).⁴ Weis påpeger dog, at der er en lille tidsforskel på de to fremstillinger. Odysseus fra Sperlonga løfter kyklopens hoved og dirigerer pælens spids med den anden hånd mod kyklopens øje, hvorimod Odysseus fra Catania er ved at løfte kyklopens hoved og sigter mod pælen (Grummond & Ridgway 2000: 112-3).

Dateringen, af Odysseus portrættet og de andre grupper af skulpturer fra grotten, er meget diskuteret. Her nævnes kort nogle af dateringerne, men det vil blive gennemgået nærmere senere i diskussionsdelen. Ifølge Säflund er årtierne lige før og efter 200 f.Kr. en sandsynlig datering af den originale Polyphem-gruppe. Säflund mener, at på baggrund af kvaliteten af skulpturgruppen, må arbejdet være enten en original eller en kopi lavet af billedhuggere, der var ligeværdige med de oprindelige billedhuggere. Hvis dette er tilfældet kan, ifølge Säflund og andre, den oprindelige Polyphem-gruppe have været af bronze (Säflund 1972: 36). Ifølge Pollitt er der fire muligheder for, hvornår og af hvem Sperlonga skulpturerne blev lavet og hvem, der var køberen. Den første mulighed er: At de er hellenistiske originaler, fra andet eller første århundrede f.kr., sandsynligvis lavet på Rhodos. Anden mulighed er: At de er romerske kopier af hellenistiske originaler. Eller, at de ikke er kopier, men varianter af hellenistiske prototyper lavet i romersk periode. Sidste mulighed er: At de er originale kreationer fra romersk periode (Pollitt 1986:124). Disse er som sagt kun få af de teorier, der er om skulpturernes datering.

⁴ Læs mere om Catania relieffet i Säflund 1972: 85-90.

Odysseus portrættet fra Sperlonga

Af CAMILLA BJERRE JOHANSEN

Fig. 3: Polyphem-gruppen fra Sperlonga, rekonstruktion
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Gruppo_di_polifemo_sperlonga_0.jpg

Fig. 4: Sperlonga grotten i dag, set udefra
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Villa_Di_Tiberio_Cave.jpg

Odysseus portrættet fra Sperlonga

Af CAMILLA BJERRE JOHANSEN

Fig. 5: Skylla-gruppen, støbt rekonstruktion

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Gruppo_di_scylla_sperlonga.jpg

Fig. 6: Catania relief

http://en.wikipedia.org/wiki/File:1288_-_Catania_-_Castello_Ursino_-_

[Sarcophago romano Ulisse e Polifemo \(sec. III\) - Foto Giovanni Dall'Orto 2-Oct-2006.jpg](#)

Odysseus portrættet fra Sperlonga

Af CAMILLA BJERRE JOHANSEN

Laokoön-gruppen og Odysseus portrættet

Den klassiske billedhugger Lysippos siges at have opfundet en ny portrætkunst. Som fortsættelse af dette udviklede der sig en ny stil. Denne nye stil var dramatisk og lod det mentale komme til udtryk i ansigt og muskulatur. Denne stil kaldes hellenistisk barok (Thomsen 1993: 228-9).⁵ Polyphem- og Laokoön-gruppen er gode eksempler på hellenistisk barok.

Laokoön-gruppen blev fundet i 1506, i Rom. Laokoön er et af de bedste eksempler, vi har overlevet, af hellenistisk barok. Gruppen består af tre figurer: Den trojanske præst Laokoön sammen med sine to sønner. De står ved et alter og bliver angrebet af slanger. Plinius tilskriver gruppen til de tre rhodiske billedhuggere Athanodoros, Hagesandros og Polydoros. I starten formodede man, at Laokoön-gruppen var en hellenistisk original. Dette ændrede sig dog, da det viste sig, at bagsiden af alteret var italiensk marmor. Dette antyder en datering til midten af første århundrede eller senere. Ud fra indskriften på Odysseus' skib i grotten ved Sperlonga, er det de samme tre billedhuggere, som skulle have udført Skylla-gruppen og Laokoön-gruppen. De tre navne var meget almindelige signaturer på Rhodos, og da Plinius ikke nævner, hvornår de tre rhodiske billedhuggere var aktive, var fundet ved Sperlonga med til at identificere dem. Dateringen af Laokoön bliver diskuteret ligesom Sperlonga grupperne. Ifølge Smith var de rhodiske billedhuggere aktive idet sene første århundrede f.Kr. eller i den tidlige kejser periode (Smith 1991: 108-10).⁶

Det menes blandt nogle forskere, at de billedhuggere, der har udført Laokoön- og Skylla-gruppen også er dem, der står bag Polyphem-gruppen. Det er altså ikke helt fjernt, at lave en sammenligning mellem Odysseus portrættet og Laokoön, da de er udført i samme stil, hellenistisk barok. Jeg vælger at fokusere på ligheder og forskelle mellem Odysseus og Laokoön. Der kan også sammenlignes mellem de andre figurer, men det undlades her.⁷

Der er store ligheder mellem Odysseus portrættet og Laokoön. For eksempel er Laokoöns hår og skæg lige så livligt og rigt i udtryk som Odysseus'. Laokoöns hår er også ved hjælp af dybe borer gengivet i separate S-formede lokker, der stritter i hver sin retning, lige som Odysseus'. Dog er Laokoöns hår og skæg fyldigere og mere kompakt. Det skal dog huskes, at Odysseus har *pilos* på, hvilket ændrer billedhuggerens muligheder for, hvordan håret fremstilles. De to mænds udtryk i øjnene er ens i det, at de udtrykker stærke følelser, men blikkene er dog også forskellige. Odysseus' øjne er vidt åbne og virker fokuseret, i dette tilfælde på kyplopen, men også med en anelse alvor eller frygt for situationen ses i hans blik.

⁵ Læs mere om Lysippos og den kunstneriske udvikling i hellenismen, Thomsen 1993: 227-36, 252-62.

⁶ For en grundigere gennemgang af Laokoön-gruppen og datering, læs Pollitt 1986: 120-2.

⁷ For sammenligningen mellem gruppernes andre figurer, læs Säflund 1972: 94-8.

Odysseus portrættet fra Sperlonga

Af CAMILLA BJERRE JOHANSEN

Fig. 7: Laokoön-gruppen

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Laocoon_Pio-Clementino_Inv1059-1064-1067.jpg

Fig. 8: Laokoönportræt

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Laocoon_Pio-Clementino_Inv1059-1064-1067_n6.jpg

Laokoöns øjne derimod er mindre, hans øjenbryn er tunge og anspændte. Dette tilsammen giver et udtryk af lidelse. Denne lidelse ses også ved hans mund, der står en smule åben. Selvom deres munde er meget ens i udførelse og det at, de begge er en smule åbne, er der en forskel i udtryk. Igen virker Odysseus til at være roligere og tage tunge vejtrækninger. Begge mænd har også rynker omkring øjne og i panden.

Der er stor forskel i de situationer, de to mænd befinder sig i, selvom de dog begge er eller kan være i livsfare. Odysseus, der virker rolig, dog klar over situationens alvor, virker klar til den opgave, han står overfor. Han udtrykker menneskelige følelser, ved hjælp af patos, men fordi han virker rolig og ikke panisk, er der noget heltemodigt over ham, og måden han griber situation an på. Man skal dog huske, at Polyphem-gruppen viser det prægnante øjeblik, hvorimod Laokoön-gruppen viser Laokoön og sønner, der kæmper for livet. Det er derfor klart, at Laokoön udtrykker lidelse og frygt, da hans situation er alt andet end rolig. Udførelsen af de tunge smalle øjne, den åbne mund, rynkerne og det vilde hår udtrykker tilsammen et skrig af smerte og den frygt Laokoön må føle i sin kamp, men beskueren ser alt dette i et stillestående øjeblik. Laokoöns svulmende muskulatur,

Odysseus portrættet fra Sperlonga

Af CAMILLA BJERRE JOHANSEN

avancerede komposition, livlige hår og brugen af patos er tilsammen et godt eksempel på hellenistisk barok, lige så vel som Odysseus og hans ledsagere fra Sperlonga grotten. avancerede komposition, livlige hår og brugen af patos er tilsammen et godt eksempel på hellenistisk barok, lige så vel som Odysseus og hans ledsagere fra Sperlonga grotten.

Diskussion: Odysseus portrættet i den stilistiske udvikling

Sperlonga skulpturerne er et godt eksempel på en ny udvikling inden for kunstsamlinger, der opstod i hellenistisk tid (323-31 f.Kr.) (Pedley 2012:339) og efter. Blandt andet konger og kejsere tog denne hobby til sig, der senere spredte sig til eliten og til sidst de lavere klasser i samfundet. Man begyndte, at samle på kendte kunstværker til egen private kollektion. I fjerde århundrede var man begyndt, at blande de forskellige stilarter, dette kaldes eklekticisme. Denne tilgang blev meget populær i den hellenistiske periode, hvor man nu frit valgte imellem stile, alt fra arkaisk, klassisk, hellenistisk og nye stile, der opstod på grund af eklekticisme. Disse private kunstsamlinger kunne variere i størrelse og kvalitet. Det kunne være billige miniature kopier eller, som ved Sperlonga skulpturerne, store statuegrupper i marmor. Det var dog ekstra fint, hvis kopierne eller varianterne havde en historisk reference, som for eksempel mytisk i tilfældet med Sperlonga. Stil blev derfor vigtigere, da det sagde noget om køberes smag, og en bestemt stil kunne give en statue mere betydning end en anden (Neer 2012: 370-1). Men denne blanding af stil og fremstillingen af kopier gør det også svære at datere statuer som grupperne fra Sperlonga og Laokoön.

Polyphem- og Laokoön-gruppen er fine eksempler på, hvordan romerne senere adopterede denne nye stil af hellenistiske billedhuggere. Privat skulle Tiberius have foretrukket den hellenistiske barok. Hvilket også stemmer overens med den villa grotten ved Sperlonga tilhørte, der på et tidspunkt skulle have tilhørt Tiberius (Ramage 2009: 148-50). Pergamon alteret er en af de mest populære højhellenistiske (250 til 150 f.Kr.) monumenter, alterets stil kaldes ofte hellenistisk barok eller pergamensk barok (Pedley 2012: 354). Den høj-hellenistiske baroks kendetegn er de meget dramatiske og teatraliske effekter, som blev opnået ved avancerede kompositioner og skulpturgrupper. Især de stærke emotionelle udtryk er vigtige kendetegn (Pedley 2012: 357), som også kommer til udtryk i Odysseus portrættet og hos hans ledsagere. Den senhellenistiske periode (150 til ca. 31 f.Kr.) bar præg af romernes erobring af Grækenland, som medførte statuer der var kopier, efterligninger eller varianter af græske originaler (Pedley 2012: 354). De stilistiske træk fra den hellenistiske barok fortsætter i den senhellenistiske periode, hvor den romerske elites interesse for græske skulpturer voksede. Laokoön-gruppen og Sperlonga grupperne er, ifølge nogle teorier, et tegn på dette.

Odysseus portrættet fra Sperlonga

Af CAMILLA BJERRE JOHANSEN

Dateringen af Sperlonga skulpturerne og deres stil er, som sagt, meget omdiskuteret. Jeg vil her give et overblik over de teorier, jeg er stødt på, for derefter at kunne indplacere Odysseus portrættet i den stilistiske udvikling. Det skal også siges, at nogle forskere ikke vil udvælge kun én mulighed for datering.

Som nævnt tidligere skrev Pollitt i 1986, fire muligheder for Sperlonga skulpturerne datering og oprindelse. Pollitt skriver, at han finder en kombination af anden og tredje mulighed mest sandsynlige (Pollitt 1986: 124).⁸ Det må da forstås, at Pollitt mener, at skulpturerne er romerske varianter af hellenistiske originaler, udført i romersk periode. Pollitts begrundelser er, at bogstaverne i billedhuggernes signaturer, også ifølge mange epigrafikere, tilhører første århundrede f.Kr. Endvidere Skylla- og Polyphem-gruppernes tema og placering passer så godt til grotten ved Sperlonga, at de må være lavet til dette formål. Ud fra den betragtning, at grotten først blev udviklet til et arkitektonisk kompleks i den tidlige kejser-tid (Pollitt 1986: 124-5).⁹ Pollitt har efterfølgende finpudset sin teori i et kapitel i *"From Pergamon to Sperlonga"*. Her skriver han, at Laokoön-gruppen fra Vatikanet og Skylla-gruppen fra Sperlonga, og højst sandsynligt også Polyphem-gruppen, er græsk-romerske kreationer fra senhellenistisk periode. Pollitt mener, at skulpturerne er udført af billedhuggere, der har været nøje uddannet i hellenistisk skulpturs traditioner, og at køberne har været den romerske overklasse (Grummond & Ridgway 2000: 100).

Säflund skriver derimod, at Polyphem-gruppen med sin plastiske form må være højhellenistisk. Denne placering i den stilistiske periode er på baggrund af Odysseus portrættet og hovederne af to af hans ledsagere, der ifølge Säflund, er relateret til Alkyoneus' hoved fra Pergamon frisen. Denne sammenligning, på trods af forskelle, bygger på modelleringen af hår, de udspilede øjne, munden og det meget tydelige udtryk af patos. Alkyoneus kan også sammenlignes med Laokoön. Som tidligere nævnt daterer Säflund den originale Polyphem-gruppe til årene omkring 200 f.Kr., og mener at den enten er en original eller kopi lavet af meget dygtige billedhuggere. Säflund er blandt dem, der mener, at hvis gruppen fra Sperlonga er en kopi, må den oprindelige Polyphem-gruppe højst sandsynligt have været af bronze. Dette er også muligt, da Lysippos og hans elever helst arbejder i bronze, også når det kommer til kolosstatuer som Polyphem-gruppen (Säflund 1972: 35-7).

Pollitt mener dog ikke, at teorier om en bronze original kan bevises. Han påpeger, at hvis man som ham mener, at skulpturerne er essentielle originaler til den romerske elite, opstår spørgsmålet om hvordan og hvor de rhodiske billedhuggere lærte at mestre den hellenistiske barok. Pollitt opstiller to muligheder som svar. Enten har billedhuggerne rejst rundt og ladet sig inspirere af de kendte monumenter og på

⁸ 2. mulighed: Romerske kopier af hellenistiske originaler. 3. mulighed: Varianter af hellenistiske prototyper lavet i romersk periode. Pollitt 1986: 124.

⁹ For mere om grottens arkitektoniske faser læs, Säflund 1972: 98.

Odysseus portrættet fra Sperlonga

Af CAMILLA BJERRE JOHANSEN

den måde været eklektiske i deres valg af stil. Det er altså sandsynligt, at de tre rhodiske billedhuggere Hagesandros, Athanodoros og Polydoros, studerede Pergamon alteret og andre monumenter, på det tidspunkt, hvor Rom havde kontrol over Pergamon (senrepublikansk tid). Igennem disse studier har de tre billedhuggere, ifølge Pollitt, opnået en forståelse af at den hellenistiske barok havde nogle karaktertræk, der interesserede deres eksklusive romerske kunder. Pollitt nævner også en anden mulighed. Det, at de tre rhodiske billedhuggere introducerede barokstilen til et nyt marked, forevige stilen, der længe havde været en del af de rhodiske billedhuggeres arv. Rhodos var ikke det eneste sted, hvor barokstilen blev brugt, men kan have haft en ledende rolle i skabelsen, og den fortsatte brug af den, selv efter hellenismen. Eftersom barokstilen blot var en ud af mange muligheder for billedhuggerne, kan man ikke sige, at den tilhørte en bestemt gruppe eller skole. De tre rhodiske billedhuggere kan altså blot have valgt en stil de fandt passende til deres emne, i dette tilfælde Laokoön og Skylla-gruppen, og antageligvis Polyphem-gruppen (Grummond & Ridgway 2000:101-2).

Ifølge Ridgway er Paolo Morenos teori, lige som Säflunds, at Polyphem-, Palladion- og Pasquino-grupperne er kopier af bronze originaler fra Rhodos. Dette understøtter han med de store bronzestøbnings anlæg, der er fundet på øen og, at der skulle være dokumentation for, at man var meget glad for skulpturer i det materiale. Ridgway nævner yderligere *Ullisse* kataloget. Her bliver Polyphem- og Laokoön-gruppen dedikeret til et bronzeværksted i Pergamon og ikke på Rhodos. Polyphem-gruppen bliver dateret til 170-160 f.Kr. på grund af fragmenter fra et drikkebæger der tilhører gruppen, som minder om blomster motiver fra Pergamon, der var fremme omkring 160-150 f.Kr. (Grummond & Ridgway 2000: 81-2).

I "*To Entertain an Emperor*", fokuserer Stewart på at bevise Tiberius som ejer af grotten ved Sperlonga og dermed skulpturerne. Stewart skriver, at skulpturerne fra grotten ved Sperlonga er en del af et skulpturprogram af samme marmor og fra samme værksted. Han begrundet deres fælles ophav med den tekniske udførelse og finpudsningen af fragmenternes overflade. Stewart mener også, at selvom kvaliteten og tilgangen til skulpturerne er forskellige, så er ingen stil begrænset til en gruppe eller figur, men dukker op i alle (Stewart 1977: 76). Man må her gå ud fra, at han mener, at skulpturerne er eklektiske og dermed en blanding af flere stile. Stewart mener at, uanset dateringen for udførelsen af skulpturerne, blev de opstillet i grotten ved Sperlonga på grund af kejser Tiberius, mellem hans første ferie i Campanien i 21 og stenskedet i grotten i 26 e.Kr., der ifølge Sueton og Tacitus var tæt på at dræbe kejseren (Stewart 1977: 83). Stewart er klar over, at beviserne for dette overvejende består af indicier, men mener alligevel, at det er hver at overveje. Stewart mener altså, at 26 e.Kr. er et *terminus ante quem* for, hvornår skulpturerne,

Odysseus portrættet fra Sperlonga

Af CAMILLA BJERRE JOHANSEN

dermed Odysseus og Polyphem-gruppen, blev udført. Denne datering, for gruppernes placering i grotten er der flere, der er enige i (Carey 2002: 47). Denne datering er med til at belyse, hvem skulpturerne blev lavet til, men ikke hvornår eller hvorvidt skulpturerne er originaler, varianter eller kopier.

R. R. R. Smith skriver, at emnet i Polyphem-gruppen indikerer et lånt arrangement af figurerne. Ligheden mellem figurerne arrangement fra Catania relieffet og Polyphem-gruppen. Sperlonga gruppen er altså ikke et enestående eksempel for hverken placering, emne eller komposition. Smith skriver også, at på grund af gruppens størrelse og kompleksitet, bør man forvente, at billedhuggerne har taget sig nogle friheder i håndtering af detaljer. Smith mener, at Polyphem-gruppen og andre skulpturer fra grotten var nøjagtige kopier af tidligere værker, men i meget høj kvalitet. Dette begrundes han med en kopi af vinskink bærerens hoved, der blev fundet i Hadrians villa i Tivoli. Denne kopi må være fra en lignende fuldskala Polyphem-gruppe. Hovedet skulle være en excellent efterligning i stil og detaljer af hovedet fra Sperlonga. Ifølge Smith, ligesom Säflund og Moreno, er Sperlonga skulpturerne udført af de tre rhodiske billedhuggere og derfor viser, at den ledende virksomhed for de tre billedhuggere har været reproduktioner af hellenistiske mytologiske grupper i meget kvalitet. Køberne af disse store grupper har været få, kongelige og kejsere (Smith 1991: 110-11). Villaen ved Sperlonga tilhørte Tiberius, og det er da højs sandsynligt Tiberius, der har købt skulpturerne. Dateringen for Polyphem-gruppen fra Sperlonga må da, i følge Smith, være tidlig kejsertid.

Konklusion

Nogle forskere daterer Polyphem-gruppen til at være fra højhellenistisk tid, andre mener, den er senhellenistisk. Der er dog også dem, der mener, at gruppen er fra tidlig kejsertid. I blandt dette virvar af dateringer er det også forskelligt, hvorvidt forskerne mener, at gruppen er en original, en variant af en hellenistisk prototype eller kopi. Det virker dog til at alle er enige om, at stilen er hellenistisk barok. Brugen af dybe borer ved hår, patos og hele gruppens komposition viser, at billedhuggerne var uddannet på den ene eller anden måde i hellenistiske barok skulpturer. Ud fra mange af de argumenter, der er blevet fremført, virker det ikke ulogisk at dele holdningen om, at Polyphem-gruppen fra Sperlonga meget vel kan være en variant af en original bronze statue fra Rhodos. Denne holdning kan støttes af, at Odysseus portrættet er af marmor fra Rhodos, og hvis det er de samme billedhuggere, der har udført Skylla- og Laokoön-grupperne, der står bag Polyphem-gruppen. Der er muligt at sammenligne med mange forskellige monumenter, nogen bruger Pergamon alteret, Laokoön-gruppen, Catania relieffet eller noget helt fjerde. Vi kan på nuværende tidspunkt, ikke med sikkerhed vide om Odysseus portrættet er en original, variant

Odysseus portrættet fra Sperlonga

Af CAMILLA BJERRE JOHANSEN

eller kopi. Der bør dog ikke være nogen tvivl om, at Odysseus portrættet fra Polyphem-gruppen er et godt eksempel på hellenistisk barok. Dette er gældende uanset om gruppen og derved portrættet er en original eller kopi. Om portrættet så stammer fra højhellenistisk, senhellenistisk eller tidlig kejsertid, er en anden og større debat. Men en ting står klart, stilen portrættet er udført i er hellenistisk barok.

Odysseus portrættet fra Sperlonga

Af CAMILLA BJERRE JOHANSEN

Bibliografi

- Carey, S. 2002. *A Tradition of Adventures in the Imperial Grotto*. Greece & Rome 49.1, 44-61.
- de Grummond, N. T. & B. S. Ridgway (red.) 2000. *From Pergamon to Sperlonga: Sculpture and Context*. London: University of California Press.
- Homer. *Odysseen*. Oversættelse af A. T. Murray. 1995. Harvard University Press.
- Neer, R. T. 2012. *Art & Archaeology of the Greek World: A New History, c. 2500-c. 150 BC*. London: Thames & Hudson.
- Pedley, J. G. 2012. *Greek Art and Archaeology*. 5th ed. London: Laurence King Publishing.
- Pollitt, J. J. 1986. Reprint. *Art in the Hellenistic Age*. Cambridge University Press.
- Ramage, N. H. & A. Ramage. 2009. *Roman Art*. 5th ed. Upper Sadle River.
- Säflund, G. 1972. *The Polyphemus and Scylla Groups at Sperlonga*. Stockholm: Kungl. Boktryckeriet P. A. Norstedt & Söner.
- Smith, R. R. R. 1991. *Hellenistic Sculpture*. London: Thames and Hudson.
- Stewart, A. F. 1990. *Greek Sculpture: An Exploration* 1. New Haven: Yale University Press.
- Stewart, A. F. 1977. *To Entertain an Emperor: Sperlonga, Laokoon and Tiberius at the Dinner-Table*. The Journal of Roman Studies 67, 76-90.
- Thomsen, R. 1993. *Hellenismens tidsalder*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.